

Beleidsmaatregelen die bijdragen aan een Postgroeisamenleving: van kwantitatieve naar kwalitatieve economische groei binnen de vijf sectoren van het Klimaatakkoord

Deel 1: beleidsmaatregelen op nationaal niveau

Door: Rob van der Rijt, Wouter Marchand, Else de Boer en Martijn Stoutjesdijk

Een Postgroeisamenleving is sociaal en rechtvaardig en herstelt ecosystemen die vanwege menselijk gedrag zijn vernietigd of verwaarloosd. Het is een samenleving waarbij de kwaliteit van leven voor ieder levend wezen op aarde centraal staat. Dit is een ideaal, maar het is urgent om zo'n samenleving dichterbij te brengen. En dat kan ook, in ons boek 'Er is leven na de groei' is een uitgebreid perspectief geschetst. Om te komen tot zo'n samenleving zijn diverse beleidsmaatregelen denkbaar. In navolging van het boek, waarin de elementen van een Postgroeisamenleving verder staan uitgewerkt, komen we nu met een uitgebreid overzicht van concrete nationale en lokale beleidsmaatregelen die bijdragen aan de realisatie hiervan.

In dit deel 1 beschrijven we enkel de nationale voorbeelden voor beleidsmaatregelen. In deel 2, welke ook via Postgroei Nederland beschikbaar is, beschrijven we de regionale en lokale beleidsmaatregelen. We delen de maatregelen thematisch in naar voorbeeld van de vijf sectoren die eerder beschreven zijn in het Nederlandse Klimaatakkoord: gebouwde omgeving, mobiliteit, industrie, energievoorziening en landbouw.

Sector gebouwde omgeving

In een Postgroeisamenleving is de fysieke leefomgeving ingericht op gezondheid en kwaliteit van leven. Er is ruimte voor sociale interactie, beweging, natuur en cultuur. Mensen wonen in goed geïsoleerde en duurzaam verwarmde huizen. In deze paragraaf schetsen we een aantal beleidsmaatregelen die bijdragen aan de realisatie van een Postgroeistraatbeeld.

Stimuleren isolatie van huizen

- Stimuleer de aanschaf van biobased isolatiematerialen door middel van subsidies, 0% rente leningen voor huishoudens en/of een vrijstelling van BTW op materialen en installaties.
- Stimuleer het isoleren van huizen door een betaalde opname van 5 vrije dagen te faciliteren die besteed worden aan het isoleren van het huis.
- Faciliteer grootschalige productie van isolatiematerialen en waar mogelijk (semi)gestandaardiseerde onderdelen zoals duurzame gevelpanelen voor typische Nederlandse jaren '70 tussenwoningen.

Stimuleren duurzaam verwarmen

- Faciliteer de opschaling van de installatie van individuele warmtepompen. Voor de massaproductie van warmtepompen zal Nederland snel de productie moeten opschalen of laten opschalen.

Sector mobiliteit

In een Postgroei samenleving kan dezelfde mobiliteitswaarde¹ worden gerealiseerd met minder mobiliteitsstromen en minder inzet van auto's, scooters en fietsen. Mensen werken meer en vaker op afstand en er is sprake van een uitgebreid openbaar vervoersnetwerk. Voor de laatste kilometers en in meer perifere gebieden wordt gebruik gemaakt van deelfietsen, -scooters en -auto's, die bovendien rendabel zijn ten opzichte van privégebruik. In deze paragraaf stellen we beleidsmaatregelen voor die deze mobiliteitstransitie helpen realiseren.

Vergroot de actieradius voor de fiets

- Stimuleer de aanleg van 'fietsssnelwegen' die doorlopen tot in de stadscentra.
- Stimuleer het gebruik van speed-pedelecs en e-bikes.

Stimuleer rendabel en zuinig autogebruik

- Stimuleer het gebruik van kleinere en meer elektrische deelauto's. Deelauto's zijn rendabel ten opzichte van privéauto's. Tegelijkertijd vragen deelauto-initiatieven om grote voorinvesteringen. De Rijksoverheid kan deze initiatieven bijvoorbeeld stimuleren door leningen te bieden tegen gunstige voorwaarden.
- Ontmoedig autogebruik en de bijbehorende vervuiling door de snelheid op de snelweg te verlagen naar 100 kilometer per uur. Het verschil tussen 130 km/u en 100 km/u levert zo'n 15 tot 25 procent minder uitstoot op.

Stimuleer betaalbaar en toegankelijk openbaar vervoer

- Investeer in meer en beter treinvervoer. Met het treinspoor is op de helft van de ruimte 70% meer mensen te vervoeren. Gemiddeld genomen heeft een Nederlander nu al binnen 5,1 km een treinstation tot zijn beschikking.
- Stimuleer de aanleg van nieuwe en/of uitgebreidere tramverbindingen, elektrische buslijnen en metrolijnen. Ook als lijnen (nog) niet rendabel zijn. Hiermee wordt voor iedereen, randstad en regio, het gebruik van frequent en betrouwbaar openbaar vervoer mogelijk tegen, let wel, betaalbare tarieven.

Scheepvaart

- Stimuleer en faciliteer de overstap op het systeem van containerbatterijen die aan dek kunnen worden gebracht voor de binnenvaart.
- Voor de internationale scheepvaart is de eerste stap dat er voortaan gevaren wordt op de meest zuinige snelheid.
- Stimuleer en faciliteer innovaties die weerstand verminderen (coatings, poetsbeurten, foils).
- Stimuleer het gebruik van windkracht ter ondersteuning van de aandrijving van vrachtschepen. Verder zijn duurzame brandstoffen (niet zijnde biobrandstoffen) een optie en kan nog enige tijd gebruik worden gemaakt van CCU-installaties aan boord.

¹ "De waarde die het voor mensen oplevert om zich te verplaatsen", uit: P. Schenderling (2022). *Postgroei: Er is leven na de groei*, p. 199-208.

Sector industrie

Zo veel mogelijk nuttige toegevoegde waarde leveren voor de samenleving tegen een zo laag mogelijke milieu-impact. Dat is het credo van de nieuwe Postgroei-ondernemers en bedrijven. Welke beleidsmaatregelen zijn effectief om (industriële) bedrijven dienstbaar te laten zijn aan een volhoudbare samenleving? Daar geven we in deze paragraaf concrete voorbeelden van.

Stimuleer een langere levensduur en kwalitatieve consumptie

- Stimuleer besparing van op energie- en grondstoffenverbruik op industriële locaties. De minimale inspanning wordt afgedwongen door een klimaatplicht. Grote vervuilers worden gedwongen tot snelle verduurzaming. De overheid kan daaraan bijdragen maar subsidieert niet het inlopen van achterstallig verduurzamingswerk. Subsidieert de overheid wel dan is het bedrijf verplicht de R-ladder (Refuse, rethink, reduce, reuse, repair, refurbish, remanufacture, repurpose, recycle and recover) te doorlopen met zijn ketenpartners. Doen bedrijven geheel niet mee, dan volgt in 2030 sluiting.
- Verlaag de belasting op arbeid en verhoog belasting op consumptie door alle ecologische en sociale kosten mee te nemen in de aanschafprijs van een product. Dit maakt producten met een langere levensduur en betere kwaliteit aantrekkelijkere producten om te consumeren én produceren.²
- Stimuleer een langere levensduur van producten door wet- en regelgeving die vooropgezette snelle veroudering van producten tegengaat.
- Stimuleer regionale productie en consumptie, wat onder andere leidt tot minder vrachtvervoer.
- Creëer een recht op reparatie voor een langere levensduur van producten en stimuleer de aankoop van tweedehands producten.

Stimuleer de transitie naar een circulaire economie

- Stimuleer hoogwaardige recycling en zuivere afvalstromen. Nederland stuurt vooral op de hoeveelheid ingezameld afval. Sturen op recycling-beleid per productgroep zal hoogwaardige recycling ondersteunen.
- Verhoog jaarlijks de minimumnormen voor het gebruik van gerecyclede grondstoffen voor nieuwe producten. Neem het klimaatdoel in 2030 als vertrekpunt voor de jaarlijkse verhoging.

Stimuleer het gebruik van biobased grondstoffen

- Stimuleer het gebruik van gewassen en reststromen uit de landbouw en voedingsmiddelenindustrie voor niet-voedseltoepassingen. Denk aan de inzet van vlas, hennep en lisdodde als biobased isolatiematerialen voor de bouw of als grondstof voor kleding.

Eerst besparen, dan pas verduurzamen

- De energiebesparingsplicht voor bedrijven, zoals later wordt besproken in het gedeelte over elektriciteit, kan ook voor de industrie worden uitgebreid. Het inzetten op langere terugverdientijden en meer handhaving leidt dan tot meer energiebesparing.
- Stimuleer door wet- en regelgeving dat bedrijven minimaal aansluiten bij de Europese benchmark van energie-efficiëntie. Bij gelijke productie is het daarbij mogelijk om al 6,1 Mton CO₂ te reduceren.

Aanpassen belastingstelsel

- Verhoog energiebelasting en schaf de degressieve tariefstructuur af om energiebesparing te

² Zie ook: P. Schenderling (2022). *Postgroei: Er is leven na de groei*.

bespoedigen. Zie als voorbeeld de enorme impuls voor energiebesparing vanwege de gestegen energiekosten tijdens het begin van de wrede Russische oorlog in Oekraïne.

Verduurzamen energieverbruik

- Stimuleer energieverbruik uit hernieuwbare bronnen zoals elektriciteit en waterstof. De invoering van een dalend CO₂-uitstootplafond en een uitfaseerpad voor fossiele bronnen per industriële locatie plus een verbreding en verhoging van de CO₂-heffing gaat hierbij helpen.

Energiehubs

- Stimuleer samenwerking in de industrie voor energievoorziening. De ene locatie heeft warmte over die een andere locatie kan gebruiken voor zijn droogproces. En de een heeft in de nacht energie nodig en de ander overdag. Stem verbruik met elkaar af en bespoedig de kennisdeling hierover. Deze besparing kan bovendien rendabel zijn.

Sector landbouw en landgebruik

Een Postgroeivoedselsysteem zorgt voor gezond voedsel voor mens en dier, een vruchtbare bodem, en schone lucht en water. Het is een regeneratief systeem waarbij de productie van voedsel niet extractief is, maar juist bijdraagt aan het herstel van de bestaande natuur. In deze paragraaf geven we voorbeelden van nationale beleidsmaatregelen die zo'n volhoudbaar systeem voor elkaar gaan krijgen.

Realiseer 'True pricing'

- Internaliseer externe kosten en baten in de marktprijs van landbouw- en voedselproducten door middel van wet- en regelgeving. Op die manier worden nieuwe perspectieven voor boeren gecreëerd. Door schade aan onder andere biodiversiteit en wordt het rendabel om regeneratief en koolstofarm te produceren en consumeren. Met een lagere belasting op arbeid wordt eventuele koopkrachtvermindering voor lagere- en middeninkomens ongedaan gemaakt.

Stimuleer gezond eetgedrag en voorkom verspilling

- Stimuleer de consumptie van plantaardige producten. Dierlijke producten vereisen veel meer land en hulpbronnen om een kilo voedsel of proteïne te produceren dan plantaardige producten. Bovendien draagt gezonde plantaardige voeding bij aan lagere gezondheidskosten.

- Stimuleer de consumptie van regionale en seizoensgebonden producten. Dit draagt ook bij aan het verminderen van de uitstoot van CO₂ omdat er veel minder transport voor nodig is.

- Voorkom voedselverspilling door true pricing, bewustwordingscampagnes en 'to good to go' acties in supermarkten. Ongeveer 30 procent van het voedsel in de wereld gaat verloren na de oogst. Dit betekent dat 30 procent van het land, water, de chemicaliën en uitstoot van broeikasgassen die verband houden met voedselproductie niet resulteren in geconsumeerde voeding. Als we voedselverspilling verminderen, verminderen we direct de vraag naar hulpbronnen en de milieueffecten van de landbouw.

Stimuleer regeneratieve landbouw

- Stimuleer regeneratieve landbouw met een gezonde bodem als uitgangspunt. Dat levert ook koolstofopslag op.

- Specifiek voor de veeteelt betekent dit dat we niet meer dieren kunnen houden (fokken/gebruiken) dan waarvoor ruimte is. Al het veevoer komt uit Nederland (dus geen import soja) en er vindt geen overbesteding plaats. Alle dieren die we nog houden, krijgen ruimte voor

natuurlijk gedrag en hun natuurlijke behoeften. Ook komen ze naar buiten in de frisse lucht waarvoor dan ook de ruimte moet zijn.

Creëer koolstofopname op het platteland

- Door bossen te herstellen en nieuwe bossen te planten wordt extra CO₂ opgenomen. Met het gebruik van 'regeneratieve' teelttechnieken wordt de biomassa in het akkerland of voedselbos verhoogd en de gezondheid van de grond bevorderd.

Stimuleer 'Agroforestry-systemen'

- Stimuleer Agroforestry-systemen, oftewel boslandbouw. In Nederland wordt wel geëxperimenteerd met agroforestry maar uiteindelijk gebruikt deze vorm van landbouw in Nederland slechts 1,5 procent landoppervlak tegenover 8,8 procent in Europa.

Verhoog waterstand veenweidegebieden

- Verhoog het waterpeil en voorkom 7 Mton CO₂-uitstoot per jaar – 4% van de totale Nederlandse uitstoot – door oxidatie van het veen bij een lage grondwaterstand. Een hoger grondwaterpeil heeft ook positieve effecten op de biodiversiteit. Daarmee zal niet overal in vergelijkbare mate nog veehouderij mogelijk zijn. De omschakeling naar natte teelten zoals lisdodde, wilgen en cranberries is wel een mogelijkheid. Net als het teruggeven ter versterking van de natuur.

Fossielvrije glastuinbouw

- Nederland heeft ook een grote glastuinbouwsector. De glastuinbouw heeft het grootste fossiele energiegebruik van alle land- en tuinbouwsectoren in Nederland. De emissie van broeikasgassen in de glastuinbouw is voor een groot deel toe te schrijven aan het aardgasgebruik voor de verwarming van de kassen. De hoeveelheid (verwarmde) kasproducten wordt teruggebracht. Hebben we bijvoorbeeld écht snijbloemen en aardbeien nodig midden in de winter? Of kunnen producenten en consumenten zich aanpassen ten faveure van het klimaat?

- Verder voert de sector versneld energiebesparende maatregelen door zoals verbeterde isolatie, energieschermen en warmteopslagtanks. De glastuinbouw wordt – alleen waar echt nodig – van hernieuwbare energie voorzien met voornamelijk (opgeslagen) (aard)warmte.

Stimuleer biologische landbouw

- Stimuleer biologische landbouw. Deze vorm van landbouw maakt geen gebruik van kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen. Dit scheelt veel energie die nodig is voor de productie ervan en het scheelt uitstoot van het broeikasgas lachgas bij het gebruik ervan.

- Stimuleer regionale productie van veevoer. Dit scheelt energie bij het vervoer ervan. Door goed bodembeheer kunnen biologische boeren 10% meer CO₂ opslaan in de bodem.

In Nederland wordt op slechts 3,8 procent van het totale landbouwareaal biologisch geboerd. Het aandeel biologische landbouwgrond is elders in Europa vele malen groter.

Sector energie

In een Postgroeisamenleving wordt energie duurzaam opgewekt en effectief benut. Naast duurzame energieopwekking is overheidsbeleid vooral gericht op energiebesparing. Alle energie die je bespaart, hoef je immers niet meer (duurzaam) op te wekken. Op die manier zijn ook relatief minder zeldzame materialen en mineralen nodig die in zonnepanelen, windmolens, batterijen en stroomkabels zitten. De energieopwekking die nodig blijft, vindt

zo veel mogelijk duurzaam plaats en in belangrijke mate via energiecoöperaties.³ In deze paragraaf schetsen we een aantal beleidsmaatregelen die hieraan bijdragen.

Een progressieve energiebelasting

- Een postgroeimaatregel die energieverbruik flink vermindert is een progressieve energiebelasting. Immers, hoe meer je verbruikt, hoe meer je dan betaalt. 's Avonds het licht aan hebben in huis blijft daarmee goedkoop, ook nog een jacuzzi permanent op temperatuur houden wordt daarmee duur. Ook kan de energiebelasting gedifferentieerd worden naar aanbod. Dit maakt het verleidelijk om bij veel aanbod (van zon- en windenergie) auto-, thuis- of warmtebatterijen te laden, waterstof te maken, het huis iets warmer te stoken of de was te laten draaien.

Stimuleer energiebesparing in het bedrijfsleven

- Door scherpe handhaving op de Wet Milieubeheer (een wet die al 30 jaar bestaat en die bedrijven verplicht om energiebesparende maatregelen te nemen die binnen 5 jaar zijn terugverdiend) gaan bedrijven fors energie reduceren. Verruim de wettelijke terugverdiendtijd zodat meer energiebesparingsmaatregelen verplicht worden. Overheden kunnen naast die handhaving ook besluiten om, als extra stok achter de deur, geen zaken meer te doen met bedrijven die niet aan die wet voldoen.

- Stel energielabels in voor bedrijfshallen. Daarbij hoort ook de verplichting om waar mogelijk duurzame opwek te realiseren. Bedrijven onderling moeten jaarlijks inzicht kunnen krijgen in hun CO₂-voetafdruk om ook van daaruit besparingen op fossiel energieverbruik in hun keten door te kunnen voeren.

Ga energieverspilling tegen

- Een maatregel die makkelijk kan worden uitgevoerd tegen lage kosten betreft regulering van onnodige verlichting buiten bedrijfstijd. Het eenvoudigweg uitschakelen van onnodige verlichting buiten bedrijfstijd levert een besparing op van 536 miljoen kWh (en 0,3 megaton CO₂-uitstoot). En het juist inschakelen van de klimaatinstallaties in bedrijven kan zo'n 25 petajoule aan besparing (en 1 megaton minder CO₂-uitstoot) opleveren. Bovendien levert het een kostenbesparing op voor bedrijven.

Stimuleer het gebruik van duurzaam opgewekte energie

- Stimuleer energieverbruik uit hernieuwbare bronnen als de zon, wind op land, wind op zee en thermische energiebronnen. Sluit steenkool- en gascentrales. Een teveel aan wind- en/of zonne-energie kan worden omgezet in waterstof en opgeslagen in warmteopslag en in (auto/thuis)batterijen.

- Stimuleer afstemming en verbinding van stroomnetwerken tussen verschillende landen. Dit kan helpen de problematiek van vraag en aanbod te stabiliseren. Creëer wet- en regelgeving waardoor productiebedrijven wel opereren bij veel wind en zon en terugschakelen bij weinig wind en zon.

- Stimuleer het opwekken en tanken van duurzame brandstof op zee bij drijvende windparken. Dit kan ervoor zorgen dat Nederland een groot deel van de brandstof voor die sector niet meer hoeft te importeren.

Stimuleer de realisatie van adequate elektriciteitsnetten

- De energie-infrastructuur is een randvoorwaarde voor hoe burgers en bedrijven hun gedrag kunnen veranderen op het gebied van energieverbruik. Dit vraagt om een duidelijke visie van – en

³ Zie ook P. Schenderling (2022). *Postgroei: Er is leven na de groei*, p. 199-208.

afstemming tussen – provincies en gemeenten waar netbeheerders hun aanpak planmatig op kunnen afstemmen.

Zeldzame aardmetalen duurzaam winnen en hergebruiken

- Eerlijk loon, veilige arbeidsomstandigheden, het minimaliseren van milieuschade en het herstellen van de biodiversiteit zullen onderdeel moeten uitmaken van de ontwikkeling en handel in zeldzame aardmetalen. Bovendien moet de recycling van deze aardmetalen omhoog. Op dit moment is het recyclingpercentage slechts 1%. De invoering van een eerlijke heffing op consumptie in combinatie met een lagere belasting op arbeid vormt een enorme stimulans om veel meer van deze materialen te recyclen.